

Prikaz publikacije „Govor mržnje *online* i u drugom javnom prostoru” i zbornika radova „Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava”

Pripremile: Ajla Bašić i Berina-Ina Alispahić, Centar za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine

Centar za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine (CEST FBiH) je 2020. godine, pored svojih brojnih redovnih programskih, ali i dodatnih vanprogramskih aktivnosti, počeo i s izdavačkom djelatnošću. U saradnji s Centrom za edukaciju sudija i javnih tužilaca u Republici Srpskoj (CEST RS) i Ženevskim centrom za upravljanje sigurnosnim sektorom (DCAF) te Centrom za sigurnosne studije Sarajevo (CSS), CEST FBiH publikovao je „Priručnik o posebnim istražnim radnjama“. Nakon toga, uslijedilo je izdavanje publikacije pod nazivom „Govor mržnje *online* i u drugom javnom prostoru“, te vrlo brzo i publikacija „Izabrani segmenti iz oblasti ljudskih prava” koju je priredio direktor Centra dr. sc. Arben Murtezić, a predstavlja zbornik različitih radova više autora iz oblasti ljudskih prava. CEST FBiH će svakako nastaviti svoje djelovanje i u ovom pravcu, te se u narednom periodu očekuje izdavanje još nekoliko knjiga, a o čemu će pravosudna zajednica i javnost svakako biti obaviješteni. Knjiga „Govor mržnje *online* i u drugom javnom prostoru” druga je knjiga za čije izdavanje je zaslužan CEST FBiH, pri čemu je značaj publikovanja i kvalitet iste prepoznao i AIRE Centar iz Londona, svjetski promotor ljudskih prava i prava Evropske unije, a koji je pružio, kao i mnogo puta do sada, svoju nesebičnu podršku. Knjigu potpisuju Sanja Tadić-Stojisavljević, tužiteljica Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske, predavač i edukator mnogobrojnih državnih i međunarodnih institucija, i Davor Trlin, stručni savjetnik u CEST-u FBiH i predavač na Fakultetu za ekonomske i društvene studije Univerziteta Burch na predmetima *Public administration* (Javna uprava) i *Constitutional law* (Ustavno pravo). Ujedno je edukator mnogobrojnih državnih i međunarodnih institucija. Autori su publikaciju sačinili korištenjem i opsežnim istraživanjem domaće i inostrane naučne i stručne literature, međunarodnih dokumenata, relevantnih zakonskih propisa, kao i odluka Evropskog suda za ljudska prava i odluka nacionalnih i regionalnih sudova.

Knjiga se sastoji od sedam cjelina, gdje se u prvoj cjelini prije svega na različite načine daje odgovor na pitanje šta je to „govor mržnje“ s obzirom da je, kako se navodi, „njegova definicija uvijek sporna“ (str. 12). Nakon što se kroz podnaslov „Karakteristike govora mržnje“ naglasak stavlja na ulogu interneta kada su u pitanju ispoljavanje i širenje govora mržnje, dat je prikaz pravnog okvira u kojem je definisan „govor mržnje“ (međunarodni principi, ostali međunarodni pravni instrumenti, regionalni odgovori). Iako „govor mržnje“ nije eksplicitno spomenut niti u jednom međunarodnom dokumentu i sporazumu o ljudskim pravima, akcentat se stavlja na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima u čijoj se regulativi najčešće govori u raspravama o govoru mržnje (str. 22). Nakon uporedne analize „govora mržnje“ s pojmovima „genocid“ i „diskriminacija“ razrađen je historijski razvoj „govora mržnje“ u Sjedinjenim Američkim državama.

Poglavlje II knjige posvećeno je „slobodi izražavanja“ koja „je jedno od osnovnih ljudskih prava“ (str. 41). Autori su se u navedenom poglavlju osvrnuli na ograničenje prava na slobodu izražavanja, a što je поближе objašnjeno kroz primjere iz sudske prakse. Kroz poglavlje III knjige pod nazivom „Govor

mržnje u međunarodnom pravu i praksi“ autori su dali prikaz međunarodnog normativnog okvira govora mržnje te se navodi da su akti koji se direktno i indirektno odnose na zabranu govora mržnje „akti Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope i Evropske unije“ (str. 51). Nadalje, u ovom poglavlju su, kroz primjere prakse Evropskog suda za ljudska prava (npr. predmeti *Glimmerveen i Hagenbeek protiv Holandije*, *Vejdeland i drugi protiv Švedske*, *Delfi AS protiv Estonije*, itd.), odlično razrađeni pristupi Evropskog suda za ljudska prava govoru mržnje. Naime, Evropski sud za ljudska prava primjenjuje dva pristupa rješavanju predmeta koji se odnose na govor mržnje: „Prvi pristup se primjenjuje na ekstremne oblike govora mržnje koji negiraju temeljne vrijednosti EKLJP-a, naročito toleranciju, društveni mir i nediskriminaciju, koje ESLJP primjenom člana 17 EKLJP-a isključuje iz Konvencijske zaštite (zabrana zloupotrebe prava). Drugi pristup se primjenjuje u predmetima kada sporno izražavanje, iako ima karakter govora mržnje, nije takvog intenziteta da negira temeljne vrijednosti EKLJP-a.“ (str. 56). IV poglavlje posvećeno je „krivičnim djelima počinjenim iz mržnje“ i značaju njihovog procesuiranja (prevencija, povjerenje, smanjenje eventualne osвете manjinskih grupa; str. 78). Također, krivična djela počinjena iz mržnje sagledana su i kroz zakonsku regulativu Bosne i Hercegovine (regulisana su Krivičnim zakonom Brčko distrikta, Krivičnim zakonom Republike Srpske i Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine), te je dat i pregled sudske prakse Bosne i Hercegovine.

Autori su posebno poglavlje posvetili indikatorima predrasuda koji su, kako se navodi, „objektivne činjenice, okolnosti ili obrasci koji prate krivično djelo/a, a koje, same za sebe, ili zajedno s drugim činjenicama ili okolnostima, sugerišu da su djela počinioca bila motivirana, u cjelini ili djelimično, bilo kojim oblikom predrasuda.“ (U knjizi je obrađeno 9 indikatora predrasuda, str. 86-87). U istom poglavlju autori su prepoznali tri kategorije počinioca krivičnih djela: tražioc i uzbuđenja, reaktivni počinioci i počinioci misije (str. 88-90), te su obradili tok sudskog postupka nakon što se utvrdi da je djelo definisano predrasudama. Iako domaće zakonodavstvo ne poznaje eksplicitnu zabranu govora mržnje, autori su kroz poglavlje V obradili ustavno-pravnu zaštitu od govora mržnje, krivičnopravnu odgovornost, građanskopravnu odgovornost i upravnu odgovornost, iz čega se može doći do zaključka da nema adekvatne pravne zaštite od govora mržnje i da je on u praksi najčešće neadekvatno sankcionisan. Kako bi se lakše objasnio i čitateljima približio pojam „govor mržnje“ autori su uradili odličnu komparaciju i prikaz govora mržnje u državama regiona (Republika Hrvatska i Republika Srbija).

Posljednje poglavlje knjige nosi naziv „Regulacija i samoregulacija elektronskih medija i interneta“, u kojem su se autori detaljno osvrnuli na govor mržnje i način prijavljivanja istog. Govor mržnje u Bosni i Hercegovini nije adekvatno pravno regulisan. Također, sam pojam „govor mržnje“ je još uvijek neispitan i nedovoljno istražen. Knjiga nudi originalan i jasno koncipiran prikaz teorijskih postavki slobode izražavanja, te govora mržnje i krivičnih djela počinjenih iz mržnje, ujedno ih pojmovno razgraničavajući i dodatno obrazlažući kroz primjere sudske prakse, kako domaćih, tako i regionalnih sudova i ESLJP-a. Upravo na osnovu navedenog, i uvidjevši nedostatak literature na našim prostorima koja bi sadržavala teorijske odrednice slobode govora i govora mržnje, te sistematiziran prikaz pravnog reguliranja govora mržnje u BiH i praktičnih analiza odluka nacionalnih, ali i sudova iz regiona i ESLJP-a, autori su nastojali nadomjestiti pomenuti nedostatak i koncipirati

rukopis kao stručno djelo koje će pružiti nova, i svakako unaprijediti postojeća znanja i dati smjernice u vezi s govorom mržnje u elektronskim medijima, na društvenim mrežama i u drugom javnom prostoru, prije svega kod praktičara, ali i teoretičara i šire čitateljske publike i profesionalaca, te će kao takvo zasigurno naći svoje mjesto u pravnoj i akademskoj zajednici.

Na kraju možemo slobodno reći da su autori u knjizi „Govor mržnje *online* i u drugom javnom prostoru“ sumirali i definisali sve bitne pojmove koji u velikoj mjeri mogu pomoći u borbi za zaštitu ljudskih prava i u harmonizaciji domaćeg zakonodavstva BiH s međunarodnim dokumentima. <https://bit.ly/3gbLzXQ>

Zbornik „Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava“ predstavlja još jedno stručno djelo čije izdavaštvo potpisuje Centar za edukaciju sudija i tužioca Federacije Bosne i Hercegovine. Urednik Zbornika je direktor Centra, dr. sc. Arben Murtezić, dok je izdavanje podržao ugledni AIRE Centar sa sjedištem u Londonu, čime je važnost ovog projekta podignuta na još veći nivo. Zbornik „Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava“ sastoji se od ukupno 13 radova sudija, profesora prava te drugih stručnjaka za ljudska prava, vodećih edukatora i saradnika CEST-a FBiH. Teme koje su obrađene u Zborniku su raznovrsne i svaki rad u Zborniku predstavlja jednu zasebnu cjelinu. U smislu redoslijeda priloga struktura Zbornika prati tekst Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Intencija stvaranja Zbornika je bila dati određeni doprinos stalnom nastojanju ka približavanju visokom nivou akademskog i profesionalnog znanja, prije svega nosilaca pravosudnih funkcija, a što je svakako i jedan od zadataka i strateških ciljeva CEST-a FBiH.

Autorima priloga je data sloboda pri izboru teme koju će obrađivati u svom radu, a Zbornik predstavlja kompilaciju naučnih, stručnih, edukativnih materijala te relevantnih zakonskih odredbi i sudske prakse domaćih i međunarodnih sudova. Autorica Aleksandra Babić-Stanković, sudija Vrhovnog suda u Federaciji Bosne i Hercegovine, uradila je rad na temu „Aktuelna pitanja sudske prakse Federacije Bosne i Hercegovine u upravnoj oblasti“. U radu je kroz primjere iz sudske prakse ukazano na neka pitanja povrede pravila postupka i na neka pitanja materijalno-pravne prirode u praksi Vrhovnog suda (što je u radu razdvojeno kroz dva zasebna podnaslova). Nadalje, autorice Vanesa Jusufbegović i Ivana Matijević (pravne savjetnice u Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine) dale su prikaz prakse Ustavnog suda BiH s krivičnopravnog aspekta. Tako je poseban naglasak stavljen na zakonitost pritvora, koji je jedan od čestih razloga za veliki broj apelacija koje rješava Ustavni sud Bosne i Hercegovine, u vezi s članom 5 (pravo na slobodu i sigurnost) i članom 6 EKLjP-a (pravo na pravično suđenje). S druge strane, fokus na građansko-pravni aspekt prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine prikazan je kroz radove Emine Dumanjić i Franje Dragičevića (šef odjeljenja za ustavnosudsku praksu i pravni savjetnik u Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine). Njihovi radovi obuhvataju pravo na obrazloženu odluku („ključni element za pravično suđenje“, str. 54), jednakost strana u postupku i dužinu trajanja postupka te pravo na imovinu, privatni i porodični život, dom, slobodu izražavanja i nediskriminaciju, prava koja su zagarantovana Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. O još jednom aspektu u vezi s građanskopravnom odgovornošću za govor mržnje svoje viđenje je dao i mr. sci. Adnan Baručija, sudija Kantonalnog suda u Zenici, uz navođenje odredbi pozitivno-pravnih propisa po kojima je moguće zasnovati građanskopravnu odgovornost za govor mržnje (neposredna primjena standarda zaštite prava na privatni život iz člana 8 EKLjP-a, mogućnost postavljanja imovinsko-pravnog zahtjeva od strane oštećenog u toku krivičnog postupka, antidiskriminacijske tužbe propisane odredbama Zakona o zaštiti od diskriminacije, primjena općih odredaba Zakona o obligacionim odnosima). Kada je riječ o kriminalizaciji govora mržnje u Bosni i Hercegovini, u našem zakonodavstvu ista je regulisana kroz krivična djela izazivanja mržnje sadržana u četiri krivična zakona.

Zbog složenosti pravnog sistema, i samim tim sadržaja zakonskih odredi, profesorica Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, prof. dr. Amila Ferhatović, u svom tekstu bazirala se na prikaz

pravnog okvira govora mržnje u bh. krivičnom zakonodavstvu, razgraničavajući ih „kako u odnosu na radnju, način, objekat ili sredstvo učinjenja, tako i u odnosu na mogućnost nastanka posljedice“. Osim toga, prof. dr. Ferhatović je ponudila i analizu sudske prakse, podcrtavajući neka sporna pitanja u sudskoj praksi. Dr. Haris Halilović, profesor Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, analizirao je pravo na odbranu i njegovo ostvarivanje u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine kao jedno „od esencijalnih prava koje osumnjičene i optužene osobe uživaju u savremenom krivičnom postupku“ (str. 85). Autor je, između ostalog, kroz detaljan prikaz važećih zakonskih odredbi i sudske prakse obradio vrlo značajne aspekte prava odbrane, kao što su materijalna i formalna odbrana osumnjičenog, odnosno optuženog, te prava i dužnosti branitelja. S druge strane, o položaju i pravima žrtava krivičnih djela, odnosno oštećenih, u krivičnom postupku, kao i pozitivnim obavezama država u pogledu jamčenja i zaštite prava ili sloboda sadržanih u EKLJP-u, detaljnije u svom radu je pisala sutkinja dr. Ljiljana Filipović, predsjednica krivičnog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH. O pozitivnim obavezama države, ali u pogledu slobode izražavanja, detaljniji prikaz je dala Monika Mijić, vd. zastupnica Vijeća ministara BiH pred Evropskim sudom za ljudska prava, ističući da su se ovakve obaveze u praksi ESLJP-a pojavile najprije u kontekstu člana 3 (zabrana mučenja) i člana 8 EKLJP-a (pravo na privatnost), da bi se kasnije one proširile i na druga prava i slobode, uključujući i slobodu izražavanja, gdje je Sud nametnuo pozitivnu obavezu državama da u određenim okolnostima štite ovo pravo. Kada govorimo o slobodi izražavanja, pojam koji se uz nju veže je pojam klevete.

Dr. sc. Muhamed Cimirotić, sudija Kantonalnog suda u Bihacu, u svom radu pod nazivom „Odgovornost za klevetu“ je predstavio poveznicu između pojmova „sloboda izražavanja“ i „kleveta“, te dao zakonsku definiciju klevete i analizu njenih elemenata. Također, autor se u radu osvrnuo i na odgovornost za klevetu, odnosno za štetu nanesenu ugledu oklevetanog lica, kao i propisane izuzetke od odgovornosti za klevetu, a dat je i presjek stanja kod pravnih i kod fizičkih lica u pogledu obrazlaganja osnova naknade štete za klevetu, uz osvrt na sam sudski postupak. Ono što svakako čini ovu publikaciju značajnijom jesu prilozi o temama koje nisu tako često problematizirane, a to su medijski sporovi u BiH i dokazivanje diskriminacije na osnovu invaliditeta. Stručni savjetnik u Centru za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji BiH, dr. sc. Davor Trlin, u svome radu je ukazao na „važnost pravljenja razlike između iznošenja činjenica, iznošenja mišljenja i iznošenja vrijednosnih sudova“, te istakao jačanje broja i kvaliteta obuka nosilaca pravosudnih funkcija i novinara u okviru projekta „Sloboda izražavanja i sloboda medija u Jugoistočnoj Evropi (JUFREX)“, kojeg implementiraju Vijeće Evrope i Evropska unija. Kada je riječ o dokazivanju diskriminacije na osnovu invaliditeta, nezavisni stručnjak za ljudska prava i zabranu diskriminacije mr. Adnan Kadribašić osvrnuo se na pojam diskriminacije i pravni okvir za zaštitu od svih oblika diskriminacije, te ključnu ulogu sudova u uspostavljanju i jačanju međunarodnih standarda u oblasti zabrane diskriminacije osoba s invaliditetom, sadržanih prije svega u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, a čiju obavezu primjene je Bosna i Hercegovina preuzela ratifikacijom, ali i kao pretpristupnu obavezu u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Zbornik je strukturalno zamišljen kao zbirka članaka u kojima autorice i autori predstavljaju različite aspekte sudske prakse vezano za pitanja zaštite ljudskih prava i sloboda u oblastima upravnog, krivičnog i građanskog

prava, pri čemu su na jednom mjestu sabrani najvažniji elementi ovih pojmova. Čitaocima su kroz multidisciplinarni pristup i analizu zaštite ljudskih prava i brojne primjere iz sudske prakse pruženi široka lepeza i pregled problematike sudske zaštite ljudskih prava, kako u evropskom, tako i u nacionalnom pravnom sistemu. Većina radova bavi se praksom ustavnog sudstva u našoj zemlji, koja slijedi praksu Evropskog suda za ljudska prava, ali i problematikom različitih oblika govora mržnje i diskriminacije kao relativno novih kategorija u domaćem pravu. Sve navedeno upućuje da je riječ o zborniku od posebne važnosti. Imajući u vidu da su u Zborniku dobrim dijelom sadržani i radovi praktičara, on predstavlja i svojevrsnu istraživačku bazu kako za praktičare, tako i za akademsku zajednicu i studente pravnih i srodnih nauka na području Bosne i Hercegovine, te će isti bez sumnje imati veliki značaj i upotrebu, prije svega kod nosilaca pravosudnih funkcija pri tumačenju brojnih pojmova i instituta, te i u praktičnoj primjeni u pravosudnoj praksi. <https://bit.ly/3cydfnC>